

Nycticorax nycticorax

(L., 1758)

Ślepowron

Rząd: brodzące, rodzina: czaplowate, podrodzina: ślepowrony

Status występowania w Polsce

Bardzo nielicznie i lokalnie lęgowy, regularnie w dolinie górnej Wisły, sporadycznie w innych rejonach kraju. Na przelotach pojawia się w całym kraju, lecz znacznie częściej na południu.

Opis gatunku

Ptaka mniejszy i bardziej krępy od czapli siwej, o opływowym pokroju ciała. Wymiary: długość ciała 58–65 cm, rozpiętość skrzydeł 105–112 cm, masa ciała 500–800 g. Sylwetka siedzącego ptaka jest bardzo charakterystyczna, z głową „wciągniętą” w tułów i raczej krótkimi, w porównaniu z innymi czaplami, nogami. Obie płcie są podobne, choć występują między nimi niewielkie różnice, a samce są większe od samic. U dorosłych ptaków czarna głowa ozdobiona dwoma lub trzema białymi długimi piórami (sięgającymi do połowy pleców). Wierzch ciała również czarny, z zielonym połyskiem, który staje się bardziej intensywny w szacie wiosennej. Skrzydła i ogon są niebieskoszare, spód ciała jaśniejszy od nich, a czoło, policzki i kuper białe. Czarna maska obejmuje czerwone oko, łącząc je z czarnym dziobem. Nogi na początku okresu lęgowego malinowoczerwone, przez resztę roku żółtawe. Młode ubarwione inaczej, ich upierzenie jest ciemnobrązowe z białym nakrapianiem na wierzchu ciała i zielonkawym z ciemnobrązowym strychowaniem na spodzie, oczy mają pomarańczowobrązowe, nogi żółtozielone i wyglądem przypominają bąka. Zimą w wyniku częściowego pierzenia całe ciało młodych ptaków uzyskuje szarobrunatne zabarwienie, znacznie ciemniejsze z wierzchu. W 2. szacie wiosennej przypominają już dorosłego ptaka. Odzywa się gardłowym „croak” przypominającym nieco głos kruk.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Ptaka dorosłe są nie do pomylenia z jakimkolwiek innym gatunkiem. W szacie młodocianej istnieje możliwość pomylenia z bąkiem *Botaurus stellaris* (A021), który jednak jest większy i bardziej żółtobrązowy.

Biologia

Tryb życia

Przewodzi nocny tryb życia. W ciągu dnia odpoczywa w ukryciu na drzewach i krzewach, ożywia się o zmierzchu, kiedy wylatuje na żer. W okresie lęgowym jest ga-

tunkiem towarzyskim, poza okresem lęgowym – samotnym. Żeruje pojedynczo, ustanawiając indywidualne terytoria łowieckie.

Lęgi

Do dawnych, zasiedlonych od kilku lat kolonii ślepowrony przylatują na początku kwietnia, nowe kolonie są zasiedlane zdecydowanie później, nawet w lipcu. Najprawdopodobniej większość ptaków przystępuje do lęgów po raz pierwszy w 3. lub 4. roku, choć zdarza się, że do lęgów przystępują już ptaki w 2. kalendarzowym roku życia. W dolinie górnej Wisły gniazduje w koloniach jednogatunkowych, często w sąsiedztwie kolonii mew śmieszek. Gniazda zakłada na drzewach i krzewach, najczęściej do wysokości 5 m nad ziemią. W południowej Europie regułą jest gniazdowanie w koloniach wielogatunkowych z innymi czaplami, gniazda są umieszczane zwykle wyżej niż w Polsce. W zniesieniu 3–6 jaj, okres wysiadywania 21–22 dni, zdolność do lotu młode ptaki uzyskują po 40–50 dniach. Zwykle 1 lęg w roku, wyjątkowo zdarzają się 2 lęgi. Wysiadyują obaj rodzice, z większym udziałem samicy. Potomstwem opiekują się wspólnie.

A023

Wędrowniki

Dyspersja młodych przypada na lipiec i sierpień. Ptaki lecą wówczas we wszystkich kierunkach, częściej jednak na północ i zachód od kolonii lęgowych. To przemieszczanie się osobników trwa do jesiennej wędrowniki we wrześniu i październiku. Przelot na zimowiska odbywa się szerokim frontem przez Morze Śródziemne i Saharę. Powrót na lęgowiska następuje w końcu marca i w kwietniu. Ptaki wędrują pojedynczo lub w niewielkich grupach, wyjątkowo w większych stadach. Lecą nocą, rozpoczynając wędrownikę o zmierzchu. Wyjątkowo przeloty obserwowane były również w ciągu dnia.

Zimowanie

Większość ptaków z zachodniej Palearktyki zimuje w tropikalnej Afryce. Nie jest znany południowy zasięg zimowisk.

Pokarm

Ślepowron zjada płazy, ryby i owady, które chwytą, brodząc lub czatując w płytkiej wodzie, ale znany jest również sposób wypatrywania zdobyczy przez zawisanie nad wodą lub nurkowanie. Zjada także skorupiaki, jaszczurki, małe ssaki, zaskrońce, ślimaki, pająki, pijawki i młode ptaki. Zimą możliwe jest uzupełnianie diety pokarmem roślinnym. Młode ptaki karmione są pokarmem na wpół przetrawionym i zwróconym przez dorosłe.

Występowanie**Siedlisko**

Zasiedla niewielkie słodkowodne zbiorniki, zarówno stojące, jak i wolno płynące: jeziora, stawy rybne, starorzecza, mokradła. W dolinie górnej Wisły większość dużych kolonii lęgowych zlokalizowana jest na wyspach stawów rybnych i w żwirowniach. Mniejsze kolonie i pojedyncze gniazda znajdowano w krzaczastych zaroślach nad brzegami rzek oraz lasach i parkach w pobliżu stawów.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

- 3150 Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphaeion*, *Potamion*
- 3270 Zalewane muliste brzegi rzek
- 91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*), olsy źródliskowe

Rozmieszczenie geograficzne

Występuje na wszystkich kontynentach, z wyjątkiem Antarktydy i Australii, głównie w strefie zwrotnikowej. Areal lęgowy podgatunku nominatywnego *N. n. nycticorax* obejmuje centralną i południową Europę i przez Azję Środkową i Azję Południową ciągnie się na wschód do Japonii. Zi-

mą podgatunek ten występuje w Afryce (poniżej Zwrotnika Raka), a ptaki południowoazjatyckie w większości są osiadłe. Na półkuli zachodniej występują 3 inne podgatunki.

Rozmieszczenie w Polsce

Miejscem regularnego gniazdowania ślepowrona jest dolina górnej Wisły, gdzie skupia się większość populacji lęgowej tego gatunku w Polsce. W ostatnich latach stwierdzano nieregularne gniazdowanie od jednej do kilku par także poza tym obszarem: w dolinie Nidy, dolinie Narwi, w PN Ujście Warty czy nad zb. Jeziorsko. Pojedyncze ptaki lub grupy przelotne i koczujące są obserwowane w licznych miejscach na terenie całego kraju.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą, wymagający ochrony czynnej, którego nie dotyczą zwolnienia od zakazów wynikające z wykonywania czynności związanych z prowadzeniem racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej, wymagający ustalenia stref ochrony ostoi, miejsc rozrodu lub regularnego przebywania (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Polska czerwona księga zwierząt (2001): LC gatunek mniejszego ryzyka, ale wymagający szczególnej uwagi
 Status zagrożenia w Europie: D gatunek zagrożony z racji zmniejszania się liczebności populacji
 BirdLife International: SPEC 3
 Dyrektywa Ptasia: Art. 4.1, załącznik I
 Konwencja Berneńska: załącznik II

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Obszar stałego gniazdowania w dolinie górnej Wisły nie jest chroniony.

Rozwój i stan populacji

Wielkość europejskiej populacji lęgowej ślepowrona wynosi 42 000–59 000 p. Gatunek ten najliczniej gniazduje we Włoszech (12 000 p.), w Rosji (9000–11 000 p.), w Rumunii (3000–7000 p.), Mołdawii (3500–5000 p.), na Ukrainie (3645–5000 p.) i w Bułgarii (do 5000 p.). Polska znajduje się na północnym skraju arealu lęgowego gatunku w Europie, w związku z czym wpływ na liczebność krajowej populacji mogą mieć zmiany liczebności zachodzące w innych krajach europejskich.

Pierwsze informacje o gniazdowaniu ślepowrona w Polsce pochodzą z początku XVII w. W XX w. w dolinie górnej Wisły pierwszą kolonię lęgową znaleziono w 1948 roku, od tego czasu obserwowano tam nieregularne gniazdowanie tego gatunku. W latach 80. liczebność ślepowrona w dolinie górnej Wisły oceniano na 50–70 p. Od początku lat 90. następuje wyraźny wzrost liczebności tego gatunku

w Polsce. W dolinie górnej Wisły, w roku 2002 stwierdzono 513 gniazd w 8 koloniach lęgowych. Tak więc, biorąc pod uwagę nieliczne pary gniazdujące poza rejonem górnej Wisły, przyjmuje się, że w 2002 roku gnieździło się w Polsce ok. 520 p.

W okresie przelotów ślepowron spotykany jest nielicznie, ale regularnie w całym kraju, zwłaszcza na południu.

Zagrożenia

Najpoważniejsze zagrożenie dla istniejących kolonii lęgowych stanowi:

- wycinanie zakrzaczeń na wyspach i w dolinach rzek oraz likwidacja wysp na stawach. Jeśli stawy nie są napełniane wodą w okresie gniazdowania, prowadzi to często do porzucenia kolonii;
- penetracja kolonii przez ludzi i czworonożne drapieżniki w okresie gniazdowania, powodująca istotne straty w lęgach;
- obniżanie poziomu wód gruntowych;
- regulacja rzek;
- likwidacja nadbrzeżnych zadrzewień;
- silne zanieczyszczenie wód;
- intensyfikacja gospodarki rolnej i gospodarki rybackiej;
- nasilenie turystyki.

Propozycje odnośnie do zarządzania

Należy:

- opracować i wdrożyć mechanizmy rekompensowania ekstenywnych metod gospodarowania na stawach rybnych. W planie ochrony powinien być zawarty nakaz ograniczenia wycinania drzew i krzewów na wyspach stawów rybnych i w dolinach rzecznych, gdzie zlokalizowane są kolonie ślepowronów. W przypadku zajęcia kolonii na wyspach stawów rybnych, stawy takie powinny być napełnione wodą (jeśli dotychczas nie były), aby uniemożliwić penetrację wyspy przez ludzi i naziemne drapieżniki.

Propozycje badań

Należy zbadać:

- wybiórczość siedliskową.

Ze względu na wrażliwość gatunku i jego skłonność do porzucania kolonii lęgowej w sytuacji niepokojenia ptaków, nie należy podejmować żadnych badań wymagających wchodzenia na teren kolonii w okresie jej zajęcia przez ptaki.

Monitoring

- coroczna rejestracja i ocena wielkości kolonii (na podstawie liczby gniazd, z których wyszły młode) wszystkich stanowisk lęgowych w kraju.

Kontroli stanowisk lęgowych należy dokonywać po zakończeniu lęgów (lipiec – sierpień), zaś penetracji obszaru potencjalnego gniazdowania w celu wykrycia nowych stanowisk w okresie lęgowym (maj – sierpień).

Bibliografia

- BAUER H. G., BERTHOLD P. 1997. Die Brutvögel Mitteleuropas. Bestand und Gefährdung. Wiesbaden. 715 s.
- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
- BAZA DANYCH POLSKIEGO ATLASU ORNITOLOGICZNEGO. Zakład Ornitologii PAN.
- BETLEJA J. 2001. Gniazdowanie ślepowrona *Nycticorax nycticorax* w dolinie górnej Wisły. *Not. Orn.*, 42, 3: 147–158.
- BETLEJA J., BOCHENSKI Z. 2001. *Nycticorax nycticorax* (Linne, 1758) – Ślepowron. W: Głowaciński Z. (red.) Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce. Warszawa, s. 115–117.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
- DYDUCH-FALNIEWSKA A., HERBICH J., HERBICHOWA M., MRÓZ W., PERZANOWSKA J. 2002. Krótka charakterystyka typów siedlisk przyrodniczych o znaczeniu europejskim, występujących w Polsce. Wdrażanie koncepcji sieci Natura 2000 w Polsce – materiały dla Wojewódzkich Zespołów Realizacyjnych. Kraków. Gdańsk, 37 s.
- FASOLA M., HUDEC K. 1997. *Nycticorax nycticorax* Night Heron. W: Hagemeyer W. J. M., Blair M. J. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their distribution and abundance. London, s. 44–45.
- HAFNER H. 1994. Night Heron *Nycticorax nycticorax*. W: Tucker G. M., Heath M. F. (red.) Birds in Europe: their conservation status. (BirdLife Conservation Series no.3), Cambridge, s. 92–93.
- JANISZEWSKI T., GLUBOWSKI M. 2002. Gniazdowanie czapli białej *Egretta alba* i ślepowrona *Nycticorax nycticorax* na zbiorniku Jezioro w roku 2002. *Not. Orn.*, 43, 4: 259–262.
- MIELCZAREK P., CICHOCKI W. 1999. Polskie nazewnictwo ptaków świata. *Not. Orn.*, 40, zeszyt specjalny: 1–264.
- POLAK M., WILNIEWCZYC P. 2001. Ptaki lęgowe doliny Nidy. *Not. Orn.*, 42, 2: 89–102.
- SNOW D. W., PERRINS C. M. 1998. The Birds of the Western Palearctic. Concise Edition. Vol. 1. Non-Passerines. Oxford, New York, 1008 s.
- TOMIAŁOJĆ L. 1990. Ptaki Polski; rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 462 s.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- WIEHLE D. 2002. Ptaki stawów rybnych w Spytkowicach w latach 1995–2000. *Chrońmy Przyr. Ojcz.*, 58 (1): 25–61.
- WIEHLE D., WILK T., FABER M., BETLEJA J., MALCZYK P. 2002. Awifauna doliny górnej Wisły – część 1. Ptaki Ziemi Oświęcimsko-Zatorskiej. *Not. Orn.*, 43, 4: 227–253.

Stanisław Tworek, Grzegorz Cierlik